

ΡΑΒΒΙΝΟΣ ΗΛΙΑΣ ΣΑΜΠΕΤΑΪ

ΙΟΥΔΑΙΟΙ και ΕΛΛΗΝΕΣ – ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΙΣΜΟΙ

(Εκδόσεις Καπόν, Αθήνα 2016)

*«Χίλιοι μαθητές ήσαν στον οίκο του πατέρα μου,
πεντακόσιοι μελετούσαν Τορά και
πεντακόσιοι μελετούσαν Ελληνική σοφία!»*
(Ταλμούδ Σοτά, 49β)

Με αυτό το Ταλμουδικό ρητό στον υπότιτλο ξεκινά το νέο έργο του Ραββίνου Λάρισας κ. Ηλία Σαμπεταΐ «Ιουδαίοι και Έλληνες. Διαχρονικοί διαλογισμοί», που κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Καπόν. Το βιβλίο περιλαμβάνει Ιουδαϊκά μελετήματα βασισμένα στην Βιβλική και Ταλμουδική ερμηνευτική παράδοση. Παράλληλα το έργο παρακολουθεί και αναλύει τη διαχρονική πνευματική συνομιλία ανάμεσα στους Ιουδαίους και τους Έλληνες, οι οποίοι θεμελίωσαν το πνευματικό και πολιτισμικό υπόβαθρο του επονομαζόμενου σήμερα Δυτικού Πολιτισμού.

Οι Ιουδαίοι και οι Έλληνες είδαν καθένας τον εαυτό του ως ξεχωριστό και πρωτοπόρο έθνος ανάμεσα στα άλλα έθνη της οικουμένης. Οι Ιουδαίοι, εξαιτίας του Μονοθεϊστικού πιστεύω τους, διαφοροποιήθηκαν από τα άλλα πολυθεϊστικά και ειδωλολατρικά έθνη. Η ιδιαιτερότητα του Ιουδαϊσμού δεν υποδηλώνει αντιπαλότητα προς άλλες θρησκευτικές και πολιτισμικές παραδόσεις, αλλά υπογραμμίζει πως η πρόσκληση της Τορά προς τον Ισραήλ είναι να καταστεί «έθνος άγιον» και «*βασίλειον ιεράτευμα*», που θα μεταφέρει το Μονοθεϊστικό μήνυμα στα πέρατα της οικουμένης.

Οι Έλληνες, εξαιτίας της φιλοσοφικής τους ωριμότητας και της καλλιτεπούς Ελληνικής γλώσσας, θεώρησαν το πολιτισμικό επίπεδο των άλλων λαών κατώτερο του δικού τους και τα γλωσσικά ιδιώματα των άλλων λαών ασυνάρτητους και ακαλλιέργητους ήχους, *βαρβαρισμούς!*

Από τη στιγμή που πρωτογνωρίστηκαν την εποχή του Μέγα Αλέξανδρου, οι δύο αυτοί λαοί, Ιουδαίοι και Έλληνες, συναντώνται και συνομιλούν αδιάκοπα μέσω της φιλοσοφίας και της θεολογίας ως φορείς πρωτοποριακών πνευματικών ρευμάτων. Οι δύο μεγάλες πολιτισμικές παραδόσεις, η Ιουδαϊκή

και η Ελληνική, δεν καταργούν η μία την άλλη, αντιθέτως, εμπλουτίζουν και οδηγούν η μία την άλλη σε πλουσιότερα βάθη.

Το νέο βιβλίο του Ραββίνου Σαμπετάϊ αποτελεί πρωτότυπη συμβολή στην ελληνική βιβλιογραφία των ιουδαιοελληνικών πολιτισμικών σχέσεων δεδομένου ότι για πρώτη ίσως φορά τόσο συστηματικά και τεκμηριωμένα, με νηφαλιότητα και με σεβασμό και προς τις δύο παραδόσεις, γίνεται η προσέγγιση του θέματος από την θεολογική και ιστορική σκοπιά ενός Έλληνα Ραββίνου.

ΕΓΡΑΨΑΝ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ:

<http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=834541>

ΤΟ ΒΗΜΑ, 9.10.2016:

Ηλίας Σαμπετάϊ

Ιουδαίοι και Έλληνες - Διαχρονικοί διαλογισμοί

Εκδόσεις Καπόν, 2016, σελ. 461 (το βιβλίο κυκλοφορεί αύριο)

Οι Ιουδαίοι και οι Έλληνες είδαν καθένας τον εαυτό του ως ξεχωριστό και πρωτοπόρο έθνος ανάμεσα στα άλλα έθνη της οικουμένης. Οι *Ιουδαίοι*, εξαιτίας του Μονοθεϊστικού πιστεύω τους, διαφοροποιήθηκαν από τα άλλα πολυθεϊστικά και ειδωλολατρικά έθνη! Η ιδιαιτερότητα του Ιουδαϊσμού και ο διαχωρισμός του από τις άλλες θρησκευτικές διδασκαλίες δεν υποδηλώνει αντιπαλότητα προς άλλες θρησκευτικές και πολιτιστικές παραδόσεις, αλλά υπογραμμίζει πως η πρόσκληση της Τορά, δηλαδή των Βιβλικών κειμένων προς τον Ισραήλ είναι να καταστεί «έθνος άγιον» και «*βασίλειον ιεράτευμα*», που θα μεταφέρει το Μονοθεϊστικό μήνυμα στα πέρατα της οικουμένης.

Τη θρησκευτική ιδιαιτερότητα του Ισραήλ απηχούν επίσης τα λόγια του εθνικού οραματιστή Βαλαάμ: «*Ιδού λαός ζων μόνος του, μη λογιζόμενος ως εν των εθνών (Αριθμοί, 23:9)*». Αυτή την ιδιαιτερότητα απηχούν επίσης τα λόγια του Δαβίδ: «*Και τι άλλο έθνος επί της γης είναι ως ο λαός Σου, ως ο Ισραήλ (Β΄ Σαμουήλ, 7:23)*».

Οι *Έλληνες*, εξαιτίας της φιλοσοφικής τους ωριμότητας και της καλλιεπούς Ελληνικής γλώσσας, θεώρησαν το πολιτιστικό επίπεδο των άλλων λαών κατώτερο του δικού τους, και τα γλωσσικά ιδιώματα των άλλων λαών ασυνάρτητους και ακαλλιέργητους ήχους, *βαρβαρισμούς!* Η γλωσσική και πολιτιστική διάκριση Ελλήνων και Βαρβάρων κατέστη από τον 4ο αιώνα ηπιότερη, λιγότερο άκαμπτη. Ήταν σύνηθες για τους Βαρβάρους, υιοθετώντας την ελληνική γλώσσα, τα ήθη και τις παραδόσεις των Ελλήνων, να *εξεληχθούν σε ελληνίζοντες!* Ήταν η απαρχή μιας γόνιμης περιόδου συνύπαρξης και συνεργασίας λαών και κοινωνιών! Από τη στιγμή που πρωτογνωρίστηκαν την εποχή του *Μεγάλου Αλεξάνδρου*, οι δύο αυτοί λαοί, Ιουδαίοι και Έλληνες, συναντώνται και συνομιλούν αδιάκοπα μέσω της φιλοσοφίας και της θεολογίας ως φορείς πρωτοποριακών πνευματικών ρευμάτων.

Οι Ιουδαίοι εκτίμησαν ιδιαίτερα τη θετική στάση του Μεγάλου Αλεξάνδρου απέναντί τους, ο δε Αλέξανδρος εκτίμησε την πίστη και την αφοσίωση που οι Ιουδαίοι

επέδειξαν στο πρόσωπό του, όπως καταθέτει ο Εκαταίος και μας πληροφορεί ο Ιουδαίος ιστορικός Ιώσηπος: «Ετίμα γαρ ημών το έθνος, ως και φησίν Εκαταίος περί ημών, ότι διά την επιείκειαν και πίστιν, ην αυτό παρέσχον Ιουδαίοι, την Σαμαρείτιν χώραν προσέθηκεν έχειν αυτοίς αφορολόγητον!», δηλαδή «γιατί τιμούσε το έθνος μας [ο Αλέξανδρος], όπως λέει για μας ο Εκαταίος, πως για την καλοσύνη και την αφοσίωση που δείξαν σ' αυτόν οι Ιουδαίοι, προσάρτησε στη χώρα τους τη Σαμάρεια και την άφησε μάλιστα αφορολόγητη».

Η επιρροή του ενός πολιτισμού επί του άλλου - του Ιουδαϊκού και του Ελληνικού - δεν υπήρξε μονοδιάστατη· οι επιδράσεις υπήρξαν αμφίδρομες και πολυσήμαντες. Για μια τέτοια αμφίδρομη επιρροή της Ελληνικής και της Ιουδαϊκής σκέψης μιλάει ο Γεουντά Γκόλντιν, καθηγητής Ανατολικών Γλωσσών στο Γέιλ, σημειώνοντας πως ο Ιουδαίος Ελληνιστής φιλόσοφος Φίλων υπήρξε γεννήτορας πολλών όρων και εννοιών της Ελληνικής φιλοσοφικής σκέψης: «Οροι περιγραφικοί του ασύλληπτου Θεού: *άρρητος, ακατονόμαστος, ακατάληπτος*, που συναντάμε σε κείμενα Ελληνικής φιλοσοφικής σκέψης, χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά από τον Φίλωνα».

Βιβλική θρησκεία και ελληνική διανόηση

Ο Μεθόδιος Φούγιας, Μητροπολίτης Πισιδίας, έγραψε πως ο Φίλων θέλησε να φέρει κοντά τη Βιβλική θρησκεία με την Ελληνική διανόηση: «Με βιβλικά υπομνήματα, κυρίως, ανέλαβε την αποστολή να εναρμονίσει την ιουδαϊκή φιλοσοφία με πλατωνικές και στωικές διδασκαλίες. [...] Το έργο του Φίλωνος είναι μια περίτεχνη σύνθεση της βιβλικής αποκεκαλυμμένης θρησκείας και της ελληνικής φιλοσοφίας, κυρίως σε αλληγορική ερμηνεία του Βιβλίου της Γενέσεως».

Επίσης, ο Χρυσόστομος Παπαδόπουλος (1868-1938), Αρχιεπίσκοπος Αθηνών, έγραψε για τον Φίλωνα: «Προσωπότης συμπαθεστάτη, τύπος Ιουδαίου Ελληνιστού και Αλεξανδρινού φιλοσόφου, διέκρινε εαυτόν από των Εβραίων. Θέλων ο Φίλων να είναι Έλληνας φιλόσοφος, δεν απεμακρύνετο του Ιουδαϊσμού ζητών την συνένωσιν του ιδεώδους Πλατωνισμού μετά της Μωσαϊκής διδασκαλίας. Απόστολος του Ιουδαϊσμού διά των πολυαριθμών συγγραφών αυτού γενόμενος, επεδίωξε την συνένωσιν ταύτην επί φιλοσοφικού εδάφους. Κατά βάθος δε φανατικός των Ιουδαίων, αδιάλλακτος πρόμαχος των δικαίων του έθνους του, κήρυξ διαπρύσιος των παλαιών παραδόσεων και των προσδοκιών, περιεβλήθη ουχ ήττον την τήβεννον του Έλληνος φιλοσόφου, ίνα διαλλάξη θεωρητικώς Ιουδαϊσμόν και Ελληνισμόν. Θαυμαστής της Ελληνικής ποιήσεως και φιλοσοφίας, ενεβάθυνεν ιδιαιζόντως εις το φιλοσοφικόν σύστημα του Πλάτωνος, εκλεκτικώς συναναμίξας μετά των Πλατωνικών ιδέας των Στωικών, Πυθαγορείων και Αριστοτελικών, αποκρούσας μόνον τους Επικουρείους. Εις τον Όμηρον και Ευριπίδην και λοιπούς Έλληνας ποιητάς συνεχώς παραπέμπει, οι δε Πλάτων, Παρμενίδης, Εμπεδοκλής, Ζήνων, Κλεάνθης και οι λοιποί "θείοι" φιλόσοφοι γεραίρονται υπ' αυτού και συναπαρτίζουσι παρ' αυτό "ιερώτατον θίασον"».

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος μίλησε επίσης για τους πνευματικούς δεσμούς Ελλήνων και Ιουδαίων. Μέσα από τους ήρωες των *Διαλόγων* του, αναγνωρίζει, αφενός, κάποια φιλοσοφική καλλιέργεια στους Ιουδαίους και, αφετέρου, υπογραμμίζει πως οι παρατηρούμενες επιδράσεις ανάμεσα στους δύο λαούς είναι αμφίδρομες κι όχι μονοδιάστατες.

Εξάλλου, ο Ιώσηπος στο έργο του *Κατ' Απίωνος* μας μεταφέρει από τον *Ερμιππο* την πληροφορία περί επικοινωνίας του Πυθαγόρα με Ιουδαϊκές πηγές και δοξασίες. Στο ίδιο έργο, ο Ιώσηπος μας μεταφέρει τα λόγια του Κλέαρχου, μαθητού του

Αριστοτέλη, για μια συνάντηση του επιφανούς δασκάλου με άνδρα Ιουδαίο στη Μικρά Ασία το 348 .

«Μετάφραση στα ελληνικά»

Χαρακτηριστική εν κατακλείδι, περί αμφίδρομης επιρροής Ελληνισμού και Ιουδαϊσμού, είναι η άποψη του σύγχρονου Εμμανουέλ Λεβινάς ότι η φιλοσοφική και ορθολογιστική ανάλυση της Βίβλου και του Ταλμούδ πρέπει να αποκαλείται «μετάφραση στα ελληνικά».

Ο όρος *Ιουδαϊσμός*, ως προσδιοριστικός της εν γένει Βιβλικής Ισραηλιτικής θρησκείας και πολιτισμού, υπογραμμίζει ο ραβίνος Λούις Τζέικομπς, είναι απόρροια της Ελληνοϊουδαϊκής γλωσσικής και πολιτιστικής προσέγγισης των Ελληνιστικών χρόνων, και πρωτοχρησιμοποιήθηκε από Αλεξανδρινούς Ελληνιστές Ιουδαίους! Μέσω της Ελληνικής γραμματείας η λέξη Ιουδαϊσμός πέρασε σε όλες τις ξένες γλώσσες, ως όρος περιγραφικός της Θρησκείας του Λαού Ισραήλ. Τον όρο Ιουδαϊσμός τον διαβάζουμε συχνά στο απόκρυφο βιβλίο Β΄ Μακκαβαίων, αναφορικά με τους αγώνες του Ιούδα του Μακκαβαίου και των αδερφών του, κατά του Αντίοχου του Επιφανούς.

Αλλά και ο Παύλος, απευθυνόμενος προς Ελληνιστικό ακροατήριο στη Μικρά Ασία, χρησιμοποιεί αυτόν τον όρο για να περιγράψει την καταγωγή του: «Διότι ηκούσατε την ποτε διαγωγή μου εν τω Ιουδαϊσμῷ [...] και προέκοπτον εις τον Ιουδαϊσμόν υπέρ πολλούς συνηλικώτας εν τω γένει μου».

Ο Μεθόδιος Φούγιας σημειώνει, εξάλλου, ότι η πρώτη επιβεβαιωμένη χρήση της λέξεως *Ελληνισμός*, ως όρου περιγραφικού του τρόπου ζωής και των εθίμων των Ελλήνων, καταγράφεται σε κείμενο της Ελληνιστικής Ιουδαϊκής γραμματείας, στο Β΄ Μακκαβαίων.

Μέσα από τους στοχασμούς και τους διαλογισμούς αναρίθμητων Ελλήνων και Ιουδαίων, εξάγεται, πολλές φορές, ένας κοινός ανθρωπιστικός και πολιτιστικός παρονομαστής! Οι περισσότεροι σύγχρονοι μελετητές αποδέχονται ως δεδομένο ότι ο Δυτικός πολιτισμός, που αντιπροσωπεύει κάτι καινούργιο στην πολιτιστική ιστορία, δέχθηκε τα νάματα από αρχαίες Ανατολικές πηγές. Οφείλουμε, συνεπώς, να προσδιορίσουμε και να αποκαλύψουμε αυτές τις πηγές, ιχνηλατώντας τις διαδρομές μέσω των οποίων συντελέστηκε αυτή η πνευματική και πολιτιστική Δυτική αναγέννηση. Κατά τον Α. Ν. Γουάιτχεντ, το πέρασμα του πολιτισμού από την Ανατολή στη Δύση συντελέστηκε μέσω της Εβραϊκής και της Ελληνικής συνεισφοράς: «Εβραίοι και Έλληνες εισήγαγαν στην Ευρώπη έννοιες και αντιλήψεις που αφορούν την ανθρωπότητα γενικότερα, και την ανθρώπινη υπόσταση ειδικότερα!» (στο βιβλίο του «Adventures of Ideas», 1948).

Ελλάδα, Ισραήλ και Ρώμη

Ο ραβίνος και νομομαθής Καάνα Καγκάν αναγνωρίζει επίσης πως ο σύγχρονος Δυτικός πολιτισμός έλκει την καταγωγή του από «δύο σπουδαία πολιτιστικά ρεύματα: τον Ιουδαϊκό Μονοθεϊσμό και τον Αρχαιοελληνικό Πολιτισμό».

Ο δε Καρλ Γιάσπερς κατέγραψε επίσης τρεις βασικές πηγές: «Ο δυτικός πολιτισμός πηγάζει από την Ελλάδα, το Ισραήλ και τη Ρώμη».

Ο αγγλικανός θεολόγος και ελληνιστής Ρίτσαρντ Λίβινγκστον υιοθετεί την παραπάνω γραμμή ανάλυσης, με μια ακόμη πιο έντονη διατύπωση: «Η Παλαιστίνη και η αρχαία Ελλάδα είναι οι πηγές της πνευματικής και πολιτιστικής μας ζωής. Η Ρώμη, βέβαια, μας έχει επηρεάσει με τη νομική και πολιτική της οργάνωση, αλλά δεν της χρωστάμε τίποτε άλλο. Αντιθέτως, *ο κόσμος μας θα ήταν διαφορετικός, και απείρως φτωχότερος, αν του αφαιρούσαμε είτε τα εβραϊκά είτε τα ελληνικά στοιχεία*». Εξάλλου ο Σάββας Αγουρίδης έγραψε: «Αν είναι αλήθεια πως η σημερινή Δύση χρωστάει ό,τι καλύτερο έχει στην Ελλάδα, στο Ισραήλ και στη Ρώμη, είναι αυτονόητο πως οι Έλληνες δεν μπορούν να ξέρουν τον εαυτό τους ούτε ως Έλληνες Χριστιανοί ούτε ως Ευρωπαίοι χωρίς κάποια γνώση της θρησκείας της Π. Διαθήκης. [...] *Οι δύο μεγάλες παραδόσεις, η Ελληνική και η Ιουδαϊκή, δεν καταργούν η μία την άλλη. Εμπλουτίζουν η μία την άλλη και οδηγούν σε πλουσιότερα βάθη η μία την άλλη*».